

יש נוחלין פרק שמיני בבא בתרא

קטז.

עין משפט נר מצוה

כז א מ"י פ"א מהל' נחלת
הלכה ב ממנ עשין ו'
טו"ע ח"מ כ"י רעו סעיף
ה:

(א) לקמן קמ"א, (ב) כריתת ה';
(ג) מ"ק כ"י: ע"פ;
(ד) (שופטים כא, ה) ריב"ז;
(ה) ש"ך נ"ב, ט.

תורה אור השלם

1 ויאמרו וְיָשֶׁת פְּלִיטָה לְבַנְיָמִן וְלֹא יִקְרָה שְׁבֵט מִיִּשְׂרָאֵל: שופטים כ"י ו'
2 וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאֹמֶר אִישׁ בִּי יִמְתּוּ וְבֵן אִין לוֹ וְהַעֲבָרְתָם אֵת נַחְלֹתוֹ לְבָתוֹ: במדבר כ"ח כ'
3 יום עֲבָרָה הַיּוֹם הַזֶּה הוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שְׂאֵה וּמִשְׁוֹאָה יוֹם חֲשָׁךְ וְהַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וְעָרְפֶל: צפניה א טו
4 וְשִׁמְעוּ אֵל יְהוָה וְיִשְׁעוּ קָרוֹם שְׁלֹחַ אֶשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶייתוּ לְמֹא וְלֹא יִרְאוּ אֱלֹהִים: תהלים נ"ב ה'
5 אֵל תִּבְדֹּל לִמְתָּ וְאֵל תִּדְרֹךְ לִבְּךָ וְאֵל תִּדְרֹךְ בְּכֹךָ וְהִלַּךְ בִּי אֵל יִשְׁבֹּעַ וְיִדְוֶה אֶת אֶרֶץ מִלְּוֹדָתוֹ: ירמיהו כ"ב י'
6 וְהִדְרֹךְ שְׁמַע בְּמִצְרַיִם בִּי שִׁכְבְּ דוֹד עִם אֲבֹתָיו וְכִי מֵת יִזְאָבֵב שֶׁר הֶעֱבָרָה יִשְׂרָאֵל הִדְרֹךְ אֵל פִּרְעֵה שְׁמַע וְאֵל אֶת אֶרֶץ: מלכים א י"א כ"א
7 מִבְּנֵי יִזְאָבֵב עֲבָדוּךָ בֶן יִזְרְיָאֵל וְעַמּוּן וְשִׁמְשֹׁן עֲשֵׂר וְהַקְּבָרִים: עזרא ח ט
8 חֲנַיִי חֲנַיִי אֲמַר רַעִי בִּי יָד אֶלֶוֹהַ נְגַדְתָּ בִּי: איוב כ"א
9 הַשְׁמֵר אֵל תִּפֵּן אֵל אֵן בִּי עַל זֶה בְּחַרְתָּ מַעֲנִי: איוב לו כ"א
10 חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאָכֵי קוֹת וְאִישׁ חָכֵם יִבְרָכֶנּוּ: משלי טו י'

הגהות הב"ח

(א) גב' תמשים דר' יומין הוא דלמח תלמידי דאמר וכו' ציר תמשים דר' יומין הוא דלמח: (ב) שם להלן נלח בנים אלף ר' יהושע נן לוי: (ג) רשב"ש דיה דלח מירש וכו' מנוע הריבה מלח מן תמלה: (ד) ר"ה דרין גרמא וכו' לא היה אומר ר"ז ובלאו הכי נמי יש לפתח דלח סיבה חמה איבעי ליה לנחמוי צעורי קא מצטעף ליה שמוכר לפני שאטו ירא אלהים וכו' מוס' תפס' כבכיתת דף ה ע"ב ע"ש:

מוסף רש"י

דין גרמא דעשיראה ביר. זה ע"פ של בן עשירי שנת לו. ציר מנו בר. ור ע"פ פחות ממעבורה מנוט ע"פ ממנה נחמתי וכו' וס'ו שקור כצורו לנגמתי נפש (ברכות ה').

בי על זה בחרת מעוני. טוּב לך בזכות הללו ממנה שהיית עני דעשיר היה לך מנוי שהפסיד איוב אלף בהמות אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד אע"ג דקאמר ערוס ילאמי מצטן אמי וערוס אשזו שמה (איוב ה) מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שצממו לא יוליך כלום עמו כדכתיב צקהלת (ה יד) ומלומה לא ישא צעמלו שיוֹלֵךְ צִידוֹ וְהָאֵל דְּכַתִּיב (רשיה דקרא) (איוב מצ) ויתנו לו איש קשייה אחת ונסז וזה אחר לא מפני שיהיה עני אלף דוכן היו מצליחין לו:

אבי האב ואחיו. כגון אצרכס ויעקב צנכסי עשו מהו אמר רבא מא שמע האז קודם לכן ש"מ שאצרכס קודם לפי טעומו לא היה צן יורש את אציו אלף אז קודם כל שעה לפן שיהיה צצור שאצרכס יורש כשימות עשו ויפלו הנכסים לפני יתחק ולצדו שיהיה צצור שאצרכס קודם ליעקב אין צן יורש את אציו: וסיהיה

תלמיד תסתיים (ב) רבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר ר' יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד ומדרבי יוחנן דאמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן (א) והוא רבי יהושע בן לוי לא אויל לבי טמיא אלא לבי מאן דשכיב בלא בני דכתיב בכו בכה להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא (ב) בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדר' יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה: סימן הדר עני וחכם: דרש רבי פנחס בן חמא הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וכו'ואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב מבני יואב עובדיה בן יהואל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מהמושבים מכות שנאמר חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי וקא אמרי ליה חבריה **השמר אל תפן אל און** כי על זה בחרת מעוני דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו: בעי רמי בר חמא אבי האב ואחי האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו איזה מהן קודם אמר רבא *תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו ורמי בר חמא

אגב
כלומר לבנים הנקראים על שצט צנימין ולא לבת הבן שיכולה להנשא לצצט אחר ונעקרה נחלה מצנימין: ה"ג מלא עליו עצרה. צפירוש צנינו חננאל כלומר שונא אומר: חליפות. חליפין ממלח מקומו: דין גרמא דעשיראה ציר. נשאר אללו שן אחד מצניו וכו היה מנחם למרי נפש האצלים שהשן של מה אינו טומא דתמן צהלות פרק ג' (מ"א) כל שצמט טומא חוץ מן השיניים והשעיר והצפורן וצשעת חיבורן הכל טומא. וכיון דרצי יוחנן לא הניח צן אס איתא דסצירא ליה דמי שלא הניח צן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר (ו) לבציות דין גרמא דעשיראה ציר דלמרינן צעלמח (כריתת דף נד:) חזין עלי מאן דמפרסם טמיה דכתיב (תהלים לז) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: לא על עייל לצי עומי. לבית המט להתצל עליו דכתן (אהלות פ' טו מ"א) צית מלח טמיא מלח מתים לפי שלא היה רוצה להתצטל מלמוד: הא דודיה. דין גרמא כו' דסצירא ליה כר' יהושע בן לוי זה שלא הניח תלמיד: הא דרביה. מאי דלמור זה שלא הניח צן ולא סצירא ליה: קשה עניות כו'. ורצין למיבעי רחמי. ואגב גרמא דדרשתי דר' פנחס בר חמא נקט ליה הכא: כי יד אלוה וגו'. היינו נ' מכות שהרי בצמצים דכתיב ציה אצבע אלהים הוא (שמות ח) לקו י' מכות נמלח ליד שיש צה חמש אצבעות חמשים מכות: אל ספן אל און. אל תהרהר אחר מדה דרין כי יש מצירים יותר ממך כי טוב לך זה החמשים מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות ועדיין הקציה מרחם עליך יותר מהרצה בני אדם שכן עניים: חמה מלך. היינו צער שצאה לו חמיה מאת המקום. מלאכי מות היינו חולה שנוטה למוות: יכפרנה. יקנחנה: צני רמי בר חמא אבי אציו. של מה ואחי אציו של מה אציה מהן קודם. ומשום דתרווייהו אמו לירש את המט מכח אציה המט קא צעי לה: צנכסי עשו. מיתה נקט צעשו שהוא רשע ולא צעקב: האז קודם לירש אס צנו ללל יוצאי ירכו. נמלח אצרכס יורש את יתחק מקמי ישמעאל והלכך כיון דתרווייהו מכה יתחק אמו רבי הוא כאליו יורש יתחק את עשו וחזר אצרכס יורש את יתחק צנו דלמרינן צירי פירקין [קמ]: שהאז קודם לאחין דבי היכי דדרשינן [קטז]. אין לו צן עיין עליו הכי נמי דרשינן ככל קרובים וגבי אציה המט נמי דרשינן אס אין לו אכ ונתתם את נחלתו לאחיו [צמבדג טז] עיין עליו שאס יש ליחאק שוס יורש דראוי לירשו יצא צמקומו והיינו אצרכס שקודם לישמעאל וכן הלכה:

מוטב לך שתלך בני מכות יותר מעוני: חמת מלך. מלכו של עולם היינו צער מלאך המות היינו חולה ילך אצל חכם והוא יכפרנה שמתקב רחמים והוא יצילנו: פ"סקא האב קודם לכל יוצאי ירכו בנכסי אביו וכו' ורמי בר חמא אבי האב ואחי האב כגון אברהם שהוא אבי אציו של עשו וישמעאל שהוא אחי יתחק אציו של עשו בנכסי עשו שפת בלא יורש ויתחק אציו מהן קודם אברהם שהוא אבי אציו של עשו וישמעאל אחי יתחק: אמר רבא תיש. ממתינן דקמין האב קודם לכל יוצאי ירכו (ב) דיתחק וישמעאל מכה מאן קאתו מכה אברהם אבהון משום הכי דין הוא שקריים אברהם היכא דליתיה ליתחק:

רבינו גרשום

שלא תהא תורה שלמה שלנו כשיהא בטלה שלכם. אלא אותו ק"ו אחתם מבקשים ומביאין ראייה שחורש מופרז ומקושש הוא משום דמה לבת בתי דין הוא שחורש קודם לבת שכן יפה חכה במקום אחי אביה והיא עומדת במקום אביה וירשת עם אחי אביה. תאמר בבתי אע"ג דאחיא מבטחי דתישנו שכן הורע כחה במקום אחי שאינה נוטלת ירושה במקום אחיה החבין קודם לבת. וכתביה במשנה בנימין כשתפייסו אחיו עמו השבטים אמרו ירושת פליטה לבנימין. מאי ירושת פליטה התקינו שלא תירש בת הבן עם האחין של אביה לפי שלא היו רוצין שלא יתמעט השבט ולא תסוב נחלתו משבט לשבט שאילמלי תירש והיתה רוצה לינשא לשבט אחר תסוב נחלתם לשבט אחר אע"פ שבהיתר היא עושה שכשהוהיה תורה לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר לאותן שעמרו על זה סיני בלבד הוהיה ולא לדורות שכתוב בפרשה זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' ואמר ולא תסוב וגו' מכלל דהותא שעה היתה ולא לדורות והכי קאמר לקמן בבאי פירקין ועכשיו התקינו לבנימין שלא תירש בת הבן עם האחין כדי שלא תסוב נחלה אבל אם רוצה לינשא לאחד משבטות תירש עם האחין: אשר אין חליפות למו שלא הניח תלמיד. תחזיו שלא רצה ללמד תורה לאחרי. דין גרמיה דעשיראה ביר. שהיה שומר ונכנס (מגילה) [השן] של גב הקטן ומפני צנמת נפש. דאם איתא דר' יוחנן [הוא] דאמר שלא הניח בן הינוי רשע הרי איתו לא הניח בן דוכול מן בחייו ולא היה קרי לנפשיה רשע אלא תפתיים דהוא דאמר זה שלא הניח תלמיד: לבי טמיא רשע לא אויל לבי טמיא רשע: הא דרדיה. כלומר משום היה אומר שלא הניח תלמיד. ומשמיה דרביה אמר זה שלא הניח בן: כי יד אלוה נגעה בי. והיינו חמשים מכות דגמרי דידהכ מן יורא ישראל את הדי הגדולה שבאצבע של הקב"ה לקי' מכות ועל הים לקי' מכות דהתם ראו כל הדי מחלקת ל' מכות. ומאי (אזהרות) [אהדרין] ליה חברה לאיוב השמר אל תפן אל און: כלומר אם היית משומר ענין ולא היית חוטא לא היו מגיזין לך מכות ולא היו עושין לך הקב"ה בחרת מעוני כלומר

(א) ר"ל כיון דישמעאל נמי יוצאי ירכו לא אצרכס כמו יתחק ולפיכך אצרכס קודם לאל קודם לכל יוצאי ירכו.